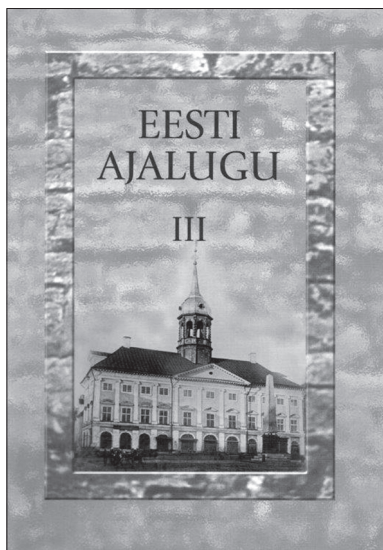

RECENZIJAS

Eesti ajalugu III. Vene-Liivimaa sõjast Põhjasõjani [Igaunijas vēsture III. No Livonijas-krievu kara līdz Ziemeļu karam]. Koostāja ja peatoimetāja [Sastādītājs un galvenais redaktors] Enn Küng. Tartu: Tartu Ülikooli ajaloo ja arheologia instituut [Tartu Universitātes Vēstures un arheoloģijas institūts], 2013. 488 lk. ISBN 9789985407691

“Igaunijas vēsture III” (turpmāk: EA III) ir visaptveroša (agrīno) jauno laiku vēstures grāmata, viena no sešiem/deviņiem (ieskaitot

pirmskara izdevumus) sērijas “Igaunijas vēsture” sējumiem. Var teikt, ka autoru kolektīvs ir pašlaik zinošākā igauņu vēsturnieku kopa agrīno viduslaiku jautājumos; autoriem sekundē abi ļoti cienījamie recenzenti, jau pensionētie Aleksandrs Loits (*Aleksander Loit*) un Arvo Terings (*Arvo Tering*). Grāmata aplūko laika periodu no 16. gadsimta vidus līdz Ziemeļu kara sākumam. Pielikumos ir grāmatā biežāk minēto vēsturisko avotu krātuvju saīsinājumu uzskaitījums, izmantotās bibliogrāfijas izlase (pa nodaļām) un personvārdu un vietvārdu saraksti.

Vēstures grāmata tās labākajā izteiksmē, saka igauņu kritiķi.¹ Raksturojot šā izdevuma saturu ar vienu vārdu, jāsaka, ka tā ir par (valsts) varu. Tā ir par tam laikam jaunām valstiskām struktūrām tagadējās Igaunijas teritorijai. Varai, tās nostiprināšanai, valsts aparāta formai un darbībai arī pakārtotas grāmatas nodaļas. Nevarētu teikt, ka šāda grāmatas uzbūve būtu bijis sastādītāju mērķis, bet vienkārši tā šīs vēstures periods ir visloģiskāk apskatāms. Un tas arī ir vispierastākais formāts lasītājiem. Kā nekā “zviedru laiki” ir viens no visvairāk pētītajiem un arī

---

¹ Kersti Lust. Ere saavutus Eesti ajalookirjutuses. *Sirp*, 24.01.2014.

plašu lasītāju loku interesējošajiem periodiem mūsu vēsturē. Autori centušies izvairīties no pāris pierastiem terminiem, piemēram, “Livonijas karš”: runājot par laikposmu no 1555. līdz 1583. gadam, tiek atsevišķi apskatīti šajā periodā Vecās Livonijas teritorijā norisinājušies militārie konflikti.

Tuvāk par grāmatas nodaļām. Pirmās nodaļas “Ziemeļvalstu simtgadu karš Livonijā” autors Marguss Laidre (*Margus Laidre*) plaši un interesanti apraksta tos militāros konfliktus, kuri risinās no krievu-zviedru (1555–1557) līdz zviedru-poļu-krievu konfliktam (1656–1658). Šo nodaļu varētu arī nosaukt par aplūkotā perioda (Vecās) Livonijas militāro un diplomātisko vēsturi. Kaut gan notikumi apskatīti arī no moskovītu-krievu, poļu, dāņu viedokļa, akcents tomēr likts uz zviedriem. Tas, protams, arī izskaidrojams ar pašu faktu, ka apskatāmā perioda nobeigumā, 1661. gadā Zviedrija bija praktiski kļuvusi par Baltijas jūras vienpersonisku pārvaldnieci. Latviešu lasītājus, domājams, sevišķi ieinteresētu apakšnodaļa par hercogu Magnusu, kaut gan principā jau gandrīz visi Laidres aprakstītie notikumi attiecas arī uz vismaz daļu no Latvijas.

Nākamo nodaļu “Krievu, dāņu, zviedru un poļu-lietuviešu vara Igaunijas teritorijā” sarakstījuši trīs autori – Anti Selarts (*Anti Selart*), Enns Tarvels (*Enn Tarvel*) un Enns Kings (*Enn Kung*). Igaunijā nav lielāka Livonijas–Krievijas vēstures pazinēja kā Anti Selarts, viņa sarakstītā sadaļa par Livoniju krievu varā 1558.–1582. gadā ir organisks viņa paša sastādītās “Igaunijas vēstures II” turpinājums. Enns Tarvels sarakstījis tikpat detalizētas apakšnodaļas par dāņu un poļu-lietuviešu periodiem; sevišķi plašu par ticības jautājumiem kontrreformācijas periodā. Jāpieņem, ka Enns Tarvels nepieturas pie plaši izplatītā viedokļa, ka zemnieki tā arī bija un palika bezdievīgi pagāni līdz pat brāļu draudžu laikiem, uzskatot to par stipri pārspilētu un ne ar ko nepamatotu.

Grāmatas galvenais redaktors Tartu Universitātes Igaunijas vēstures docents Enns Kings sarakstījis virkni nodaļu un apakšnodaļu par Igaunijas teritoriju Zviedrijas pakļautībā: “Ziemeļigaunija Zviedrijas pavalstniecībā līdz 17. gadsimta pirmajam ceturksnim”, “Zviedrijas administratīvā politika Igaunijas teritorijā” un “Pilsētas 16. gadsimta otrajā pusē un 17. gadsimta sākumā”. Enna Kinga zinātniskā darbība ir ārkārtīgi vērienīga, ar izteiktu akcentu uz Baltijas jūras reģiona 16. un 17. gadsimta politisko un ekonomisko vēsturi. Viņa sarakstītajai grāmatas daļai raksturīga sevišķi detalizēta pieeja tematiem. Lasītāji gūst visaptverošu priekšstatu par Zviedrijas aizjūras provinču administratīvo iekārtu, Igaunijas hercogistes izveidi, Igaunijas un Livonijas bruņniecību un

pašpārvaldi, Gustava Ādolfa reformām, Johana Skites (*Skytte*) darbību, absolūtisma reformām un veselu rindu citiem ar politiku, valsts varu un saimniecisko darbību saistītiem jautājumiem. Enns Kings daudz atsaucies uz sava mentora Helmuta Pīrimē² un arī Edgara Dunsdorfa pētījumiem.

Enna Kinga plašās zināšanas meistariski apvienojušas vienā veselā pēdējo nodaļu “Iedzīvotāji un saimniecība Zviedrijas pavalstniecībā” un “Garīgā dzīve zviedru laikos” dažādo autoru individuālos skatījumus.

Pēc “Igaunijas vēstures II” tika gaidīts, ka arī EA III nāks klajā ar inovatīvu, pat revolucionāru pieeju vēstures mantojumam. Pat tika spekulēts par iespējamo tēmu, proti: “vecajiem, labajiem zviedru laikiem” un cik “labi” tie patiesībā bijuši. Nekā tāda grāmatā nav, katrs lasītājs var izdarīt savus secinājumus. Praktiski gadu pēc EA III iznākšanas igauņu valodā tiek izdota vēl viena ļoti nopietna un tanī pašā laikā aizraujoša grāmata par zviedru laikiem – Illes (*Ülle*) un Kari (*Kari*) Tarkiainenu (*Tarkiainen*) “*Meretagune maa. Rootsi aeg Eestis 1561–1710*” (“Aizjūras zeme. Zviedru laiki Igaunijā 1561–1710”). Grāmatas ne tikai nekonkurē, bet būtībā papildina viena otru.

EA III valda līdzsvars starp ģeogrāfiski valstisko (Polijas–Lietuvas, Zviedrijas, Dānijas u.c.) vēsturi un kārtu–slāņu apdzīvotības vēsturi. Ja, runājot par “Igaunijas vēsturi II”, varēja atzīmēt, ka vismaz puse no grāmatas ir kultūras vēsture, tad EA III ir (valsts) ekonomikas un likumdošanas vēsture. Tas ir vairāk nekā saprotami – kā “Igaunijas vēsturē II” aprakstītais 13. gadsimts un kristietība ielika pamatus mūsu pasaules uztverei uz nākamajiem gadsimtiem, tā “zviedru laiku” likumdošana – vismaz līdz 1939. gadam. Grāmatas autori un sastādītāji centušies rakstīt ārpus laika: koncentrējušies uz faktiem, tas ir, galvenokārt uz arhīvu materiāliem; izvairījušies no tīri personiskām pārdomām par aplūkoto laiku un tematu, vajadzības gadījumā atsaucoties uz citām, agrākām publikācijām. Kā faktu krājums, kā enciklopēdija EA III no tā tikai ieguvusi, no lasītāja viedokļa – varētu būt vairāk ikdienas aprakstu. Personiski man būtu gribējies redzēt plašāku pārskatu par 1695.–1697. gada neražas un bada laikiem: kāda daļa bija meteoroloģiskajiem un ģeofiziskajiem apstākļiem, kāda Zviedrijas valsts politikai: kroņa muižām un redukcijai.³ Vai arī: par 17. gadsimta postošajām veterinārijas problēm-

² *Helmut Piirimäe* (1930) – igauņu vēsturnieks, galvenokārt pētījis 17. gadsimtu Igaunijā un Tartu Universitātes (*Academia Gustaviana, Academia Gustavo-Carolina* utt.) vēsturi. Tartu Universitātes emeritētais profesors.

³ Par samērā sausu un pat tendenciozu šā laikmeta aprakstu to uzskata arī Kersti Lusta (sk. 1. atsauci).

mām. Taču EA III neakcentē kādas specifiskas nianšes, koncentrējoties uz vēsturiskā perioda vadlīnijām. Kā jau vairākkārt minēju, grāmata lielā mērā atspoguļo arī Latvijas vēsturi vai vismaz daļas no Latvijas vēsturi. Mūs tieši neskar tikai Sāmsalas vēsture (atskaitot hercoga Magnusa periodu), kura bija un palika Dānijas pakļautībā līdz pašam 17. gadsimta vidum.

Viena gruntīga (Latvijas) vēstures grāmata.

Galvenais redaktors *Enn Kūng* izmanto šo iespēju vēlreiz pateikties Latvijas kolēģiem – vēsturniekiem, kuri palīdzēja apgādāt izdevumu ar ilustrācijām – pārsteidzoši, bet Igaunijas arhīvos un muzejos no zviedru laikiem saglabājies ļoti maz ilustratīva materiāla, vēl mazāk nekā Latvijā.

Daina Jūristo

Saulius Grybkauskas.
Sovietinis
“generalgubernatorius”:
Komunistų partijų antrieji sekretoriai Sovietų Sąjungos respublikose [Padomju “ģenerālgubernators”:
padomju savienoto republiku komunistiskās partijas otrie sekretāri]. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2016.
388 p.: iliustr.

Pētījumos par Padomju Savienības nacionālo republiku vēsturi otro sekretāru institūts – Maskavas “acis un ausis”, “ģenerālgubernatori” vienmēr tiek pieminēti, lai gan nereti tas tiek darīts visai pavirši. Lietuviešu vēsturnieks Sauļus Grībkauskas norāda, ka patiesībā konkrētu pētījumu par šo jautājumu ir maz, turklāt var uzdot jautājumu, vai priekšstats par visvareno otro sekretāru patiesībā nav mīts, kurš īpaši populārs bija *perestroikas* laikā, kad republiku nomenklatūrai bija izdevīgi uz Maskavas vietvalža rēķina atbrīvoties no

